

LAW SCIENCES

ОБЪЕКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 426 КК УКРАЇНИ

Артур Надоев¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-204-3-12>

Вступ. Будь-яке кримінальне правопорушення характеризується низкою ознак, у тому числі й об'єктивних. Об'єктивна сторона як об'єктивна ознака конкретного кримінального правопорушення має індивідуальні особливості, пов'язані зі способом, місцем, часом його вчинення, характером наслідків тощо. Без об'єктивної сторони не існує посягання на об'єкт кримінального правопорушення, немає і суб'єктивної сторони як відображення об'єктивних ознак кримінального правопорушення у свідомості суб'єкта і, відповідно, відсутній склад кримінального правопорушення. Не виняток тому й кримінальні правопорушення у військовій сфері.

Мета роботи: провести огляд літератури та ознайомитися з об'єктивною стороною кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 КК України.

Матеріали і методи. Проводився огляд статей вітчизняних авторів з даної теми. Теоретичною основою дослідження стали навчальні та наукові праці вітчизняних авторів, науково-практичні коментарі до Кримінального кодексу України.

¹ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4180-2686>

Результати і обговорення. У теорії кримінального права об'єктивна сторона кримінального правопорушення визначається як механізм суспільно-небезпечного і протиправного посягання, аналізований з боку зовнішніх форм його розвитку і негативного впливу на соціальні цінності, що охороняються законом [7]. Це зовнішня сторона суспільно небезпечного посягання, що характеризується діянням, наслідками, причинним зв'язком між ними, досконалими в певних умовах, місці та часі [1]. До тих пір, поки людина не приступає до здійснення дій (чи бездіяльності), які складають об'єктивну сторону кримінального правопорушення, а саме не здійснює реально небезпечну дію, яка заборонена законом під загрозою покарання, не проявляє свою поведінку зовні, не виникає питання і про його притягнення до кримінальної відповідальності [12, с. 76].

Ми погоджуємось з думкою П.С. Матишевського [3] та вважаємо, що об'єктивна сторона конкретного кримінального правопорушення у військовій сфері – це описана законом зовнішня форма поведінки військовослужбовця (дія або бездіяльність), якщо вона у супереч вимогам законів у військовій сфері, наказів старших командирів створює небезпеку через заподіяння або загрозу заподіяння шкоди, тобто це зовнішній акт суспільно небезпечного посягання на охоронюваний законом об'єкт, заподіюється шкода або створюється загроза такого заподіяння.

Так, початковим етапом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 426 КК України [5], визнається умисне невиконання військовим начальником (військовим командиром) посадових обов'язків, встановлених законодавством у військовій сфері або/та наказами старших командирів, у формах:

1) умисного неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим;

2) не направлення до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення;

3) інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати.

Для цього кримінального правопорушення характерним є наявність безпосереднього зв'язку між не вчиненим особою діянням (бездіяльністю) та посадою, яку вона обіймає, чи службовою діяльністю, яку здійснює. Отже, суспільно небезпечне діяння у цьому випадку завжди обумовлено службовим становищем суб'єкта, який вчиняє кримінальне правопорушення:

а) або шляхом використання службового становища, не діючи у межах своїх повноважень;

б) або внаслідок невиконання чи неналежного виконання покладених на нього службових обов'язків.

При цьому діяння, що утворюють об'єктивну сторону будь-якої форми цього кримінального правопорушення, вчиняється всупереч інтересам служби, тобто є незаконним і таким, що суперечить тим цілям і завданням, заради досягнення яких функціонує апарат військового управління відповідних підрозділів, організацій і для рішення яких військові посадові особи цього апарату наділяються певними повноваженнями.

У кримінально-правовій літературі традиційно виділяють 3 ознаки, притаманні об'єктивній стороні кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності:

1) порушення службовою особою обов'язків, обумовлених займаною посадою;

2) заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам і інтересам держави, фізичних і юридичних осіб;

3) причинний зв'язок між кримінальним протиправним діянням службової особи та суспільно небезпечними наслідками, що настали.

Водночас, як зазначають О. О. Дудоров та Є. О. Письменський, усталеної позиції щодо загальних ознак кримінального правопорушення у сфері професійної військової діяльності, пов'язаної з належним виконанням військово владних обов'язків, у нашій юридичній літературі поки що не склалося [2, с. 392].

За об'єктивною стороною кримінальне правопорушення передбачене, для прикладу, ч. 1 ст. 426 КК України [5], є кримінальним правопорушенням із матеріальним складом, який визнається закінченим з моменту настання наслідків. Відсутність же наслідків може свідчити про незакінчене кримінальне правопорушення за умови спрямованості діяння на досягнення цих наслідків або про адміністративний чи дисциплінарний проступок.

Бездіяльність військових посадових осіб за своєю суттю є протиправним не використанням особою наданих їй повноважень у зв'язку із здійсненням діяльності у військовому управлінні, пов'язаної з військовою службою. Такі діяння можуть бути вчинені лише в межах наданих цій військовій посадовій особі повноважень, але всупереч тим цілям та завданням, заради досягнення і вирішення яких вона ними наділяється. Характер, зміст та обсяг повноважень, коло обов'язків, що визначають компетенцію особи, встановлюються, зокрема, законами, постановами, наказами, положеннями, інструкціями, актами індивідуальної дії та договорами. Це, до речі, отримало своє послідовне відображення у дисертації М. Рябенко [13].

Дві перших форми бездіяльності військової влади вважаються закінченими з моменту невиконання військовою службовою особою обов'язків щодо припиненню кримінального правопорушення, яке вчиняється підлеглим, або направлення повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення.

Третій вид бездіяльності військової влади належить до кримінальних правопорушень з матеріальним складом та вважається закінченим з моменту настання істотної шкоди.

Суспільна небезпека цього кримінального правопорушення полягає: у заподіянні шкоди порядку проходження та несення військової служби, військовому правопорядку та військовій дисципліні шляхом потурання вчиненню злочинних дій підлеглими військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів або працівниками і службовцями Збройних Сил України та інших військових формувань, які утворені відповідно до законодавства, у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

У нашому випадку, визначення поняття «суспільно небезпечні наслідки» безпосередньо пов'язано з механізмом заподіяння шкоди об'єкту кримінального правопорушення. Якщо вчинена шкода збільшує ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення, наслідки включаються до конструкції об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення (зокрема, ч. ч. 2-4 ст. 426 КК України). У випадку вчинення злочину, передбаченого ч. ч. 2-4 ст. 426 КК, суспільно небезпечні наслідки відіграють роль кваліфікуючої обставини, так як введення до конструкції об'єктивної сторони складу злочину наслідків свідчить про те, що характер та обсяг спричиненої шкоди значно збільшує ступінь суспільної небезпеки цього злочину [4].

При вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 КК України, можуть бути такі варіанти причинно-наслідкового ланцюгу:

- 1) внаслідок закономірного розвитку бездіяльності безпосередньо породжуються наслідки;
- 2) бездіяльність закономірно породжує друге явище, яке, своєю чергою, закономірно зумовлює настання суспільно небезпечного наслідку;

3) бездіяльність одного суб'єкта закономірно породжує діяння іншого суб'єкта, яке також закономірно породжує наслідок;

4) одночасні бездіяльність двох чи більше суб'єктів закономірно породжують наслідки [11].

У даному контексті слід відзначити, що проблема причинного зв'язку при бездіяльності залишається найбільш складною у теорії кримінального права. У літературі висловлюються різні точки зору щодо цього. Одні автори заперечують причинність бездіяльності і розглядають її як акт поведінки, що виражається в не запобіганні наслідку. Так, М.Д. Шаргородський, С.Б. Гавриша, Г.В. Тімейко вважають, що бездіяльність не здатна заподіяти шкоди [10], невчинення відповідних дій не породжує причинного зв'язку й зумовленості явищ, а викликає інший об'єктивний зв'язок між суспільними явищами. Останній лише подібний до причинного, проте є «новим співвідношенням об'єктивних суспільних явищ: не запобігання шкоді, незабезпечення протилежного результату». В.Б. Малінін підкреслює, що «причинний зв'язок при бездіяльності відсутній, а відповідальність настає за саму бездіяльність як таку» [8].

Інші автори займають протилежну позицію. Так, Г.А. Кригер вважає, що бездіяльність тягне за собою зміни у зовнішньому світі, і в цьому розумінні вона рівнозначна дії. Ми погоджуємось з думкою М.І. Панова та вважаємо, що «бездіяльність тотожна дії за своїми соціальними та юридичними властивостями», а «каузальні потенції у дії і бездіяльності є рівними» [9]. Неможливо не погодитись з думкою Н.М. Ярмиша, який наголошує: «Було б безглуздо оспорювати, що людина, коли це передбачено законом, повинна нести відповідальність за свою бездіяльність, тобто за те, що в певній ситуації вона проігнорувала покладений на неї обов'язок деяку дію здійснити» [5]. Підтримуючи таку позицію, вважаємо, що внаслідок вчинення бездіяльності військової влади суспільно небезпечні наслідки настають як факт об'єктивної

дійсності. Бездіяльність у цьому випадку є пасивною формою поведінки людини.

Висновки. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 КК України – це описана законом пасивна форма поведінки військовослужбовця (бездіяльність), якщо вона у супереч вимогам законів у військовій сфері, наказів старших командирів створює небезпеку через заподіяння або загрозу заподіяння шкоди охоронюваному положеннями цієї статті об'єкту.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М.И. Избранные труды. Харьков : Право, 2012. 1244 с.
2. Кримінальне право (особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ : видавництво «Елтон-2», 2010. 779 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Київ : Юридична думка, 2004. 352 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина : Підручник / За ред. П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 896 с.
5. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14/conv> (дата звернення: 31.01.2022).
6. Ломако В.А. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. 4-е, доп. Харків : Одіссей, 2008. 1427 с.
7. Мальков С.М. Преступления против военной службы : монография. Москва : Юрлитинформ, 2015. 176 с.
8. Миронова В.О. Кримінальна відповідальність за бездіяльність військової влади: автореф. дис. канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2008. 220 с.
9. Міжнародне право: військові аспекти: Навч. посіб. Київ : Вид. Нац. акад. оборони України. 2003. 450 с.

10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ : Дакор, 2008. 1428 с.

11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (Вид. 4-е, доп.) / За заг. ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків : Одіссей, 2008. 1427 с.

12. Рарог А.И., Степалин В.П. Уголовное право: Общая часть в вопросах и ответах : Учебное пособие / Под ред. А.И. Рарога. Москва : Юристъ, 1999. 228 с.

13. Рябенко М.В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 20 с.